

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องความเข้าใจและการปรับใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดสุพรรณบุรี ผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี รวมทั้งผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยสรุปประเด็นได้ดังนี้

1. แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความเข้าใจ
2. แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
 - ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
 - หลักแนวความคิดทฤษฎีของเศรษฐกิจพอเพียง
3. แนวคิดเกี่ยวกับการปรับใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับเกษตรกร
 - ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับเกษตรกร
 - การปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจแบบพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
 - ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตัวชี้วัด 6 คุณ 2
4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความเข้าใจ

วาสนา ชัยสายัณห์ (2528: 10-11) ได้สรุปความหมายของความเข้าใจ คือ ความสามารถในการดัดแปลงแล้วแปลความหมายและขบข้อยร่วมกัน เมื่อคนเข้าใจสิ่งใดเขาก็สามารถที่จะสื่อสารสิ่งนั้นได้ว่าหมายถึงอะไร คล้ายอะไร โดยการรับรู้เข้าใจแล้วสามารถแยกออกให้คนอื่นรู้ได้ว่าสิ่งนั้นหมายถึงอะไร ถึงการแสดงออกในทางแปลความหมายได้ ตีความสำคัญได้ ขยายความจากสิ่งนั้นๆ ได้ ฉะนั้นการวัดความเข้าใจจึงต้องวัดว่าแปลความหมายได้ไหม ตีความถูกต้อง และสามารถขยายความต่อไปได้หรือไม่ ดังนี้

1. การแปลความ หมายถึงความสามารถในการเข้าใจความหมาย ข้อความ สัญลักษณ์ ว่าหมายถึงอะไร โดยสามารถจะพูดในภาษาใหม่ได้ถูกต้อง และยังรักษาความจริง ความถูกต้องของเรื่องเดิมไว้ครบถ้วน

ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัย ความรอบรู้ ความรอบคอบ ความระมัดระวัง อย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต และให้ความรอบรู้ที่เหมาะสมในชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

สุเมธ ตันติเวชกุล (2543: 2) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า ความสามารถของชุมชนเมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งๆ ในการผลิตสินค้าและบริการเพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ ได้โดยพยายามหลีกเลี่ยงที่จะพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของในส่วนของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน กำหนดความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด สรูป เศรษฐกิจพอเพียงคือ หันกลับมายึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต จึงเป็นพื้นฐานของความมั่นคงในการดำรงชีวิตที่ส่งผลให้สามารถพึ่งตนเองได้

อุดมพร อมรธรรม (2549: 5-6) ให้ความหมายเศรษฐกิจพอเพียง คือเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน มีความต้องการตอบสนองความต้องการด้วยผลผลิตจากธรรมชาติเป็นสำคัญ จึงอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากที่สุด ผู้ปฏิบัติตามจะสามารถอุ้มชูตัวเองได้ มีชีวิตอยู่ดีมีสุขพอสมควร ไม่เดือดร้อน ตั้งตัวเองให้พออยู่พอกินได้ก่อน ถ้าสามารถจึงค่อยสร้างความเจริญก้าวหน้าให้ขยับขยายสูงขึ้นไปอีกได้

สีลาภรณ์ บัวสาย (2549: 25) ได้อธิบายว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาของการดำเนินชีวิตและการพัฒนาอย่างมีสติ เพื่อให้เกิดความพอเหมาะพอควรในทุกๆ ด้าน และสอดคล้องอย่างยิ่งกับหลักของพุทธศาสนา ที่ใช้สติกำกับให้เดินเข้าสู่ทางสายกลางได้ เสมือนการเชื่อมโลกของการปฏิบัติธรรมกับโลกแห่งการทำงานเข้าหากัน เพื่อให้สามารถมีและใช้ธรรมะ นำหน้าการพัฒนาได้ อันจะเป็นวิถีทางที่นำไปสู่ความสงบสุข สันติ และความสมดุล

พิพัฒน์ ยอดพฤติการ (2550: 27-71) ได้อธิบายความหมายขององค์ประกอบและเงื่อนไขของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่า

ความพอประมาณ หมายถึง ความเหมาะสมของการดำเนินงานทั้งในแง่ของขนาดที่ไม่เล็กเกินไป หรือไม่ใหญ่จนเกินตัวแต่เป็นไปตามอัตรภาพและสภาพแวดล้อม และในแง่ของจังหวะเวลาที่ไม่เร็วเกินไป หรือไม่ช้าจนเกินไปแต่รู้จักทำเป็นขั้นตอน เพื่อให้การดำเนินงานมีความก้าวหน้าโดยที่ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน

ความมีเหตุผล หมายถึง การพิจารณาที่จะดำเนินงานใด ๆ ด้วยความถี่ถ้วนรอบคอบไม่ย่อท้อ ไร้อคติ คำนึงถึงเหตุและปัจจัยแวดล้อมทั้งหมด เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างถูกต้องดีงามเกิดประสิทธิผล เกิดประโยชน์ และความสุขโดยปราศจากการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

การมีระบบคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การจัดองค์ประกอบของการดำเนินงาน ให้มีสภาพพร้อมรองรับต่อผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในได้เป็นอย่างดี

เงื่อนไขของความรู้ หมายถึง เครื่องอาศัยของการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปอย่างถูกต้องประกอบด้วย ความรู้ คือ ความรู้ลึกในงานที่ทำและความรู้กว้างในสภาวะแวดล้อมและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานที่ทำ ความระลึกรู้ (สติ) คือ การยั้งคิดพิจารณาและรู้ทันสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนที่จะกระทำการใด ๆ และความรู้จัก (ปัญญา) คือ การเห็นและเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างกระจ่างชัด ถูกต้องตามเหตุตามผลและตามจริง

เงื่อนไขของคุณธรรม หมายถึง เครื่องอาศัยของการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปอย่างดีงาม ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์สุจริต คือ ความประพฤติชอบ มีการพูดและการกระทำซื่อตรงต่อหน้าที่การงาน ต่อตนเอง และต่อผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง มีเจตนาบริสุทธิ์ ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง และไม่เอาเปรียบ มีความอดทน มีความเพียร คือ ความบากบั่น ความกล้าแข็ง มีความหนักแน่น ไม่ท้อถอย ทำให้การดำเนินงานรุดหน้าเรื่อยไปจนประสบผลสำเร็จ และความรอบคอบระมัดระวัง คือ การพิจารณาอย่างถี่ถ้วนในทุกแง่ทุกมุมก่อนที่จะดำเนินงานเพื่อมิให้เกิดความผิดพลาดและพลังพลาด จุดหมายในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ความสมดุล การพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ตลอดจนการก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

- หลักแนวความคิดทฤษฎีของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากแนวคิดของนักวิชาการหลายท่าน (จิราญ อิศรางกูร ณ อยุธยา 2549: 28; วัลลภา บุญรอด 2549: 25-26 และอภิชัย พันธเสน 2550: 56 – 58) สรุปได้ว่ามีหลักพิจารณาอยู่ 4 ส่วน ดังนี้

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา กล่าวคือ เป็นการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน ดังจากการให้คำนิยามของความพอเพียงนั้น จะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ 3 ประการ

(1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

(2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียง จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

(3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึงการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

3. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

(1) ความรู้ ประกอบด้วยความรู้รอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบ ที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

(2) คุณธรรม ประกอบด้วยความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตไม่โลภและไม่ตระหนี่

ดังพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานว่า

“...คุณธรรมที่ทุกคนควรศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติมีอยู่สี่ประการ ประการแรก คือ การรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจความดีนั้น ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลประการใด ประการที่สี่ คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง...”

4. แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาปรับใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

สุเมธ ตันติเวชกุล (2543: 2) ได้อธิบายหลักเศรษฐกิจพอเพียงโดยเน้นหลักการ ฟังตนเอง มีประเด็นสำคัญสำคัญอยู่ 5 ประการ คือ

1. ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งตนเอง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติ โดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง
2. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรง เป็นอิสระ ตั้งอยู่บนฐานของเมตตาธรรม
3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า โดยยึดอยู่บนหลักการของความยั่งยืน
4. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน เลือกลงเฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการ สอดคล้องสภาพแวดล้อมของประเทศและความพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเองด้วย
5. ด้านเศรษฐกิจ ต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อน และยึดหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้ หลังจากนั้นจึงคิดหารายได้ในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป หลีกเลี่ยงการก่อหนี้โดยไม่มีผลตอบแทนคุ้มค่าและพยายามลดความเสี่ยงด้านต่างๆ

สมุทร ตันติเวชกุล (2543: 5) ได้สรุป นัยสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจพอเพียง มีองค์ประกอบหลักอยู่ 3 ประการ ได้แก่

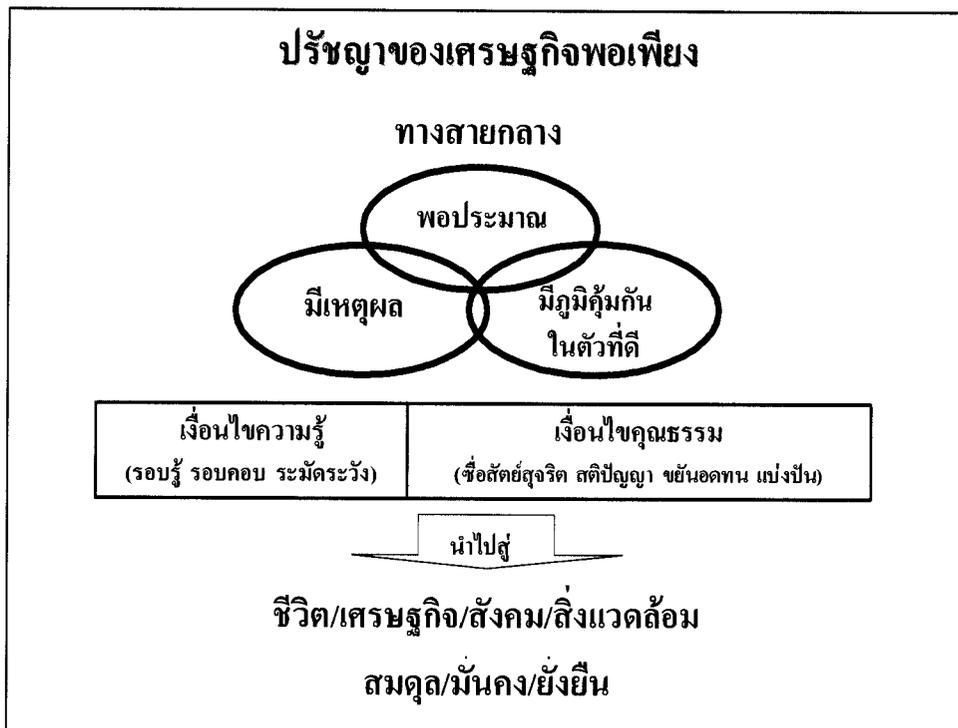
ประการแรก เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการ “คนเป็นที่พึ่งแห่งตน” ในเบื้องต้น โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้วจึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้า ในสภาพการณ์เช่นนี้เกษตรกรจะกลายเป็นสถานะเป็นผู้กระทำต่อตลาดแทนที่ว่าตลาดจะเป็นตัวกระทำหรือเป็นตัวกำหนดเกษตรกรดังเช่นนี้เป็นขณะนี้ และหลักใหญ่สำคัญยิ่งคือ การลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไข่ ไม้ผล พืช ผัก ฯลฯ

ประการที่สอง เศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้ กลุ่มหรือองค์กรชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ให้หลากหลาย ครอบคลุมทั้งการเกษตรแบบผสมผสานหัตถกรรม การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจ ค้าขาย และการท่องเที่ยวระดับชุมชน ฯลฯ เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็งและมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้ว เกษตรกรทั้งหมดในชุมชนก็ได้รับการดูแลให้รายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุกๆ ด้าน เมื่อเป็นเช่นนี้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก็ตาม จะสามารถเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่าเศรษฐกิจสามารถขยายตัวไปพร้อมๆ กับสถานการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

ประการที่สาม เศรษฐกิจพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเมตตา ความเอื้ออาทร ความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่างๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในมิติอื่นๆ ด้วย ได้แก่ การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไป

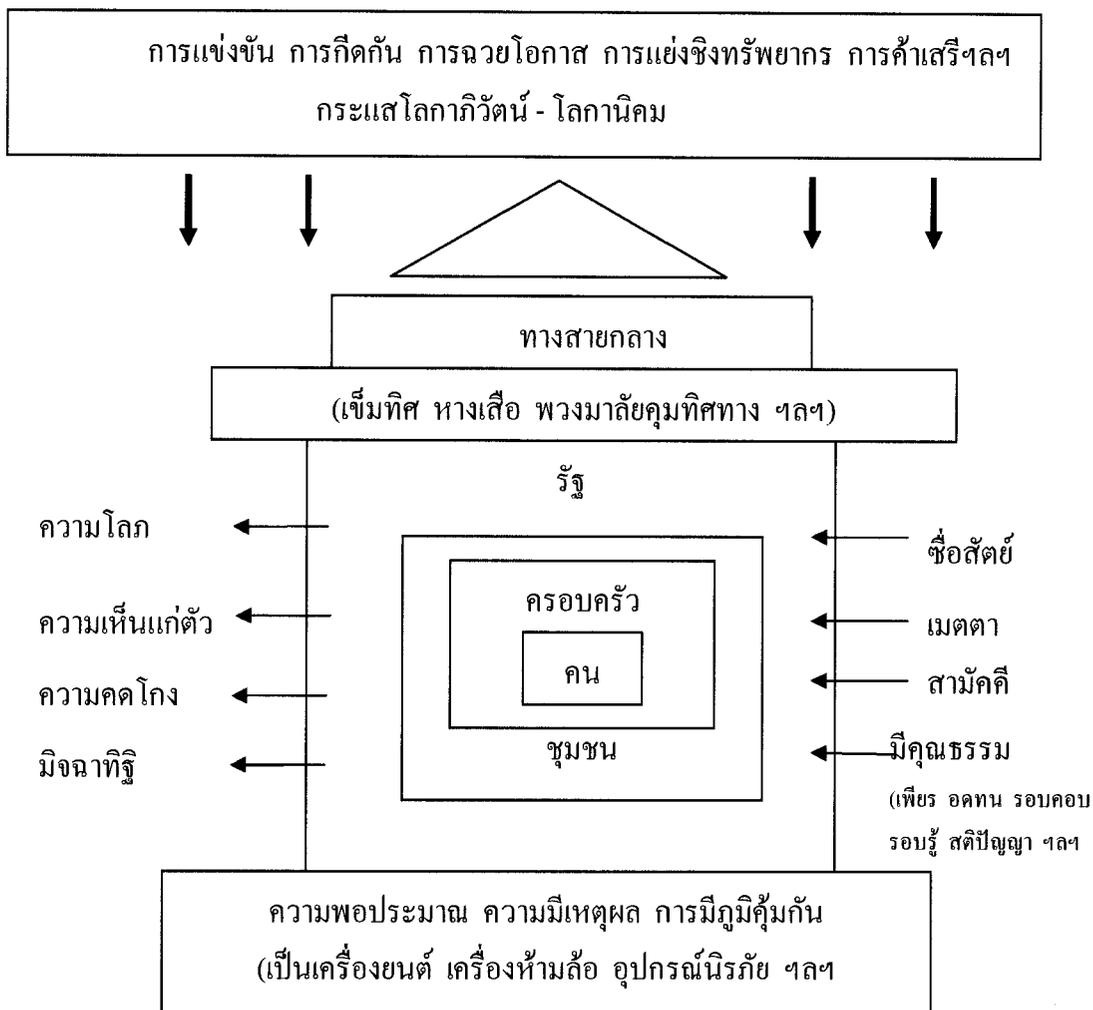
มनुญ มุกข์ประดิษฐ์ (2542: 6) ได้อธิบายแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ว่า เป็นการสร้างความพออยู่-พอกิน ความเหมาะสมพอเพียงและความพอดี ต่อการดำเนินชีวิตและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งจำเป็นจะต้องเกื้อกูลกันเพื่อการดำรงอยู่ด้วยดีและยั่งยืน ผนวกกับแนวทางแห่งพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการเดินทางสายกลาง หลักมัชฌิมาปฏิปทา การรู้จักพอในการบริโภคและการใช้ชีวิต ลด ละ เลิกวัฒนธรรมการบริโภคที่ไร้สาระและบ้าคลั่ง การมัธยัสถ์คัดออก การสร้างความมั่นคงในชุมชนพร้อม ๆ กับความมั่นคงของจิตใจที่ไม่เอารัดเอาเปรียบ รู้จักให้และสงเคราะห์กัน ประสานประโยชน์กันและป้องกันตนเองจากการถูกเอารัดเปรียบ

หลักแนวคิดของการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ

ภาพที่ 2.1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2549) เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร
กรุงเทพมหานคร (จุลสาร) หน้า 11

ภาพที่ 2.2 ลักษณะองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยภาพรวมเมื่อนำมาเป็นนโยบายพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจ ตั้งแต่ระดับรัฐลงไปถึงครัวเรือน

ที่มา : จริฎุ จันทักขณา (2549) *ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับความสุขมวลชนและการเกษตร*
ยั่งยืน นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช หน้า 34

แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งถึงการดำรงชีวิต อย่างพออยู่พอกิน การพึ่งตนเอง เดินทางสายกลาง มีความพอประมาณ มีเหตุผล มีการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ประกอบกับการมีความรู้และคุณธรรม อันจะนำไปสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน

3. แนวคิดเกี่ยวกับการปรับใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับเกษตรกร

- ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับเกษตรกร

มัลลิกา เขียวหวาน (2546: 30-31) ได้สรุปภาพรวมของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับเกษตรกรของวิทยา อธิปอนันต์ และคณะ (2542) ไว้ ดังนี้ เป็นความสามารถในการจัดการและจัดสรรพื้นที่ โดยเฉพาะแหล่งน้ำ ดิน และกิจกรรมการเกษตรให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ และความต้องการของเกษตรกร โดยนำเรื่องทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง : ฐานการผลิต ความพอเพียงมาใช้ในไร่ของตนเอง ซึ่งการผลิตการเกษตรสำหรับเกษตรกรในชนบทนั้น จะต้องทำการผลิตในลักษณะพึ่งพาอาศัยทรัพยากรในไร่นาและทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ เน้นการพึ่งพาและผสมผสานภายในไร่นาให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเป็นการพัฒนาไร่นาสู่ความยั่งยืน

ดังนั้น แนวทางการทำการเกษตรในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงให้พออยู่พอกิน โดยมุ่งเน้นหาข้าวปลาก่อนมุ่งเน้นหาเงินทอง หรือกล่าวได้ว่า ทำมาหากินก่อนทำมาค้าขาย พอสรุปแนวทางการผลิตการเกษตรได้ ดังนี้

1. ส่งเสริมการทำไร่นาสวนผสมและเกษตรผสมผสาน
2. ส่งเสริมการปลูกพืชผักสวนครัว ลดค่าใช้จ่าย
3. ส่งเสริมการทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก และใช้วัสดุเหลือใช้เป็นปัจจัยการผลิตปุ๋ย เพื่อลดค่าใช้จ่ายบำรุงดิน
4. ส่งเสริมการทำเห็ดฟาง จากวัสดุเหลือใช้ในไร่นา
5. ส่งเสริมการปลูกไม้ผลสวนหลังบ้าน และไม้ใช้สอยในครัวเรือน
6. ส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร ช่วยส่งเสริมสุขภาพอนามัย
7. การเลี้ยงปลาในร่องสวนในนาข้าวและแหล่งน้ำ เพื่อเป็นอาหารโปรตีนและรายได้เสริม
8. การเลี้ยงไก่พื้นเมือง และไก่ไข่ ประมาณ 10 -15 ตัวต่อครัวเรือน เพื่อเป็นอาหารในครัวเรือน โดยใช้เศษอาหาร รำ และปลายข้าวจากผลผลิตการทำนา ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จากการปลูกพืชไร่
9. การทำก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์
10. อื่นๆ ที่เน้นการพึ่งพาทรัพยากรและเทคโนโลยีของชุมชน

- การปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจแบบพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
 สุขเมธ ต้นติเวชกุล (2543: 4) ได้อธิบายการปรับใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
 อันเนื่องมาจากพระราชดำริไว้ ดังนี้

1. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้านที่ไม่จำเป็น ลดละความฟุ่มเฟือย
 ในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ดังพระราชดำรัสว่า

“...ความเป็นอยู่ที่ดีไม่ต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง...”

2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลน
 ในการดำรงชีพก็ตาม ดังพระราชดำรัสที่ว่า

“...ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและ
 การหาเลี้ยงชีพชอบเป็นหลักสำคัญ...”

3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันในทางการค้าขายประกอบอาชีพ
 แบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต ซึ่งมีพระราชดำรัสเรื่องนี้ว่า

“...ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้นหมายถึงความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหา
 มาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนาและการกระทำไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วย
 การแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น...”

4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากครั้งนี้ โดยต้องขวนขวาย
 ใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ พระราชดำรัส
 ตอนหนึ่งที่มีความชัดเจนว่า

“...การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้ และสร้างตนเองให้มั่นคง
 นี้เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า มีความสุข พอมีพอกิน เป็นขั้นหนึ่งและ
 ขั้นต่อไป ก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง...”

5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดิ้นรนดิ้นรนให้หมดสิ้นไป ทั้งนี้ด้วยสังคมไทย
 ล้มสลายลงในครั้งนี้ เพราะยังมีบุคคลจำนวนมากมิใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากละเอียด
 ต่อแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราโชวาทว่า

“...พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลด พยายามละ
 ความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามทำความดีให้แก่ตัวเองเสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่
 นั้นให้งอกงามสมบูรณ์ขึ้น...”

- ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตัวชี้วัด 6 คุณ 2

กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแกนในการพัฒนา โดยสร้างตัวชี้วัดเศรษฐกิจพอเพียงขึ้น ดังแสดงในตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 คำอธิบายตัวชี้วัด 6x2 หมู่บ้านที่ยึดถือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรากฐานของชีวิต

ตัวชี้วัด	คำอธิบาย
1.ด้านการลดรายจ่าย	
1.1 คราวเรือนทำสวนครัว	1.1 คราวเรือนใช้พื้นที่ว่างบริเวณบ้าน หรือ ใช้กระถาง/ภาชนะที่ทิ้งแล้วในการปลูกผักไว้กินเองในครอบครัว รวมทั้งการปลูกผักแบบแขวน ในกรณีพื้นที่ที่ไม่สามารถปลูกผักได้อาจมีกิจกรรมอื่นที่ทดแทนกันได้ เช่นพื้นที่ชาวเล มีการหาปลากินเองเป็นต้น
1.2 คราวเรือนปลอดคอบายมุข	1.2 สมาชิกทุกคนในครัวเรือน ไม่เสพสิ่งเสพติด ไม่เล่นการพนัน ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี
2.ด้านการเพิ่มรายได้	
2.1 คราวเรือนมีอาชีพเสริม	2.1 คราวเรือนมีอาชีพอื่นนอกจากอาชีพหลักที่ทำประจำ ทำให้ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้น
2.2 คราวเรือนใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม	2.2 คราวเรือนมีการใช้อุปกรณ์ เครื่องมือในการประกอบอาชีพ หรือ สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือนที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ทำให้เกิดความคุ้มค่าและประหยัด เช่น การใช้ปุ๋ยชีวภาพในการเพาะปลูกและได้ผลผลิตคุ้มค่า การปลูกผักปลอดสารพิษ การใช้พลังงานทดแทน ฯลฯ
3.ด้านการประหยัด	
3.1 คราวเรือนมีการออมทรัพย์	3.1 สมาชิกในครัวเรือนมีการฝากเงินไว้กับธนาคาร/สถาบันการเงิน/กลุ่มออมทรัพย์ฯ/หรือกลุ่มอื่นๆที่มีการรับฝากเงินกับสมาชิก
3.2 ชุมชนมีกลุ่มออมทรัพย์ฯ	3.2 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หรือกลุ่มออมทรัพย์อื่นที่มีลักษณะคล้ายกัน เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ / กลุ่มออมทรัพย์สตรี/ กลุ่มออมทรัพย์ของกลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นต้น
- มีการเชื่อมโยงเครือข่าย	- การเชื่อมโยงกลุ่ม/องค์กรต่างๆในพื้นที่หรือพื้นที่อื่น

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	คำอธิบาย
4.ด้านการเรียนรู้	
4.1 ชุมชนมีการสืบทอดและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	4.1 ชุมชนมีการบันทึกภูมิปัญญาในรูปแบบต่างๆมีการถ่ายทอด และนำไปใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง
4.2 คริวเรือนมีการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน	4.2 คนในครัวเรือนมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดหรือจัดเวทีการเรียนรู้หรือกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ นำไปสู่ความเข้าใจในการดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
5.ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน	
5.1 ชุมชนใช้วัสดุคิบบอย่างยั่งยืนในการประกอบอาชีพ	5.1 ชุมชนมีการใช้วัสดุหรือทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างคุ้มค่าและประหยัดในการประกอบอาชีพ โดยมีการวางแผนจัดหาทรัพยากรทดแทน ควบคู่กับการอนุรักษ์ เช่น การปลูกพืช/เลี้ยงสัตว์ทดแทน การดูแลรักษาแหล่งน้ำ ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมเป็นต้น
5.2 ชุมชนปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่นเป็นหมู่บ้านน่าอยู่	5.2 ชุมชนส่งเสริมให้มีการปลูกต้นไม้บริเวณที่สาธารณะ ถนนในหมู่บ้าน บริเวณบ้าน หรือที่ว่างในหมู่บ้าน ฯลฯ และมีการดูแลรักษาอย่างต่อเนื่อง
6.ด้านการเอื้ออารีต่อกัน	
6.1 ชุมชนมีการดูแลช่วยเหลือคนจน คนด้อยโอกาส และคนประสบปัญหา	6.1 ชุมชนมีการจัดสวัสดิการสำหรับคนจน คนด้อยโอกาส และคนประสบปัญหา เช่น การจัดให้มีกองทุนประกอบอาชีพกองทุนสงเคราะห์ ต่างๆ การจัดสรรเงินกำไรจากกองทุนชุมชนเพื่อเป็นสวัสดิการ การจัดตั้งศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน ตลอดจนการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในรูปแบบอื่นๆที่มีใช้เกี่ยวกับการเงินเป็นต้น
6.2 ชุมชน"รู้จักสามัคคี"	6.2 ชุมชนมีการมีการจัดทำแผนชุมชนและนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาชุมชนร่วมกัน

ที่มา : สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน (2551) ตัวชี้วัด 6x2 หมู่บ้านที่

ยึดถือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรากฐานของชีวิต สาระสังเขปออนไลน์

จาก http://cddweb.cdd.go.th/economic/project/framework/kpi6_2.html

แนวคิดเกี่ยวกับการปรับใช้เศรษฐกิจพอเพียงสำหรับเกษตรกร สามารถทำได้ โดย กำหนดตัวชี้วัดในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านการผลิตรายจ่าย การเพิ่มรายได้ การประหยัดคอคอม การเรียนรู้ ทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การเอื้ออาทร เพื่อให้เห็นแนวทางปฏิบัติและนำไปปรับใช้ได้ชัดเจนขึ้น

4.ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยกับเศรษฐกิจพอเพียง มีงานวิจัยที่สอดคล้องเท่าที่รวบรวมได้ ดังนี้

มัลลิกา เขียวหวาน (2546: 138-143) ได้วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ การเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดอ่างทองและพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมการเรียนรู้การเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่เกษตรกรมีส่วนร่วม มี 6 กิจกรรม ได้แก่ การฝึกอบรม การดูงาน การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การประชุมสัมมนา การทำแปลงสาธิต และการเผยแพร่ความรู้ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการมีส่วนร่วม พบว่า ปัจจัยภายในที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เวลาว่าง ตำแหน่งทางสังคม ศักยภาพบุคคล ความต้องการบริการจากรัฐ เจตคติ กิจกรรมการเกษตร และทรัพยากรที่มีอยู่ ปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนการมีส่วนร่วม ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงาน ผู้นำชุมชน และเครือข่ายกลุ่มอาชีพ แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วม ต้องส่งเสริมปัจจัยที่เกี่ยวข้องและพัฒนาวิธีการจัดการเรียนรู้ให้เกษตรกรมีส่วนร่วม ปฏิบัติจริง สอดคล้องกับความต้องการและเงื่อนไขทางสภาพแวดล้อมของเกษตรกร เน้นเนื้อหา การพึ่งตนเองและการจัดการทรัพยากรการเกษตร

บุญรอด โพชะเรือง (2545: 86-97) ได้วิจัยเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของกลุ่มอาชีพในโครงการส่งเสริมการใช้น้ำเพื่อเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดพังงา พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของกลุ่มอาชีพ โครงการส่งเสริมการใช้น้ำเพื่อเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดพังงา ได้แก่ปัจจัยด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านจิตวิทยา ซึ่งประกอบด้วย การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มอื่นๆ อาชีพหลัก อาชีพรองด้านการทำประมง และรับจ้าง แหล่งเงินทุน หนี้สิน วิธีการจำหน่ายผลผลิต แหล่งจำหน่ายผลผลิต ตลาดกลาง สถานภาพทางสังคมในหมู่บ้าน รายได้ รายจ่าย ความพึงพอใจในกลุ่มอาชีพ รวมไปถึงผู้นำโครงการ และปัจจัยด้านการสนับสนุนจากชุมชน ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาครัฐ

อรสุดา เจริญรัต (2543: 116) ได้วิจัยเรื่องการดำรงอยู่และการปรับตัวของเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย พบว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมจากสังคมประเพณีมาสู่สังคมทันสมัยนั้น ย่อมมีผลทำให้โลกทัศน์ คุณค่าและระบบความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันที่ปรากฏอยู่ในรูปจารีตประเพณี และบรรทัดฐานต่าง ๆ ของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ย่อมเกิดผลกระทบต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนและการจัดสรรผลิตซึ่งล้วนแล้วแต่ต้องปรับตัวให้เข้าสู่ภาวะสมดุลภายใต้การจัดระเบียบสังคมใหม่ด้วย

มณฑา สังข์สุวรรณ (2547: 120-122) ได้วิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืนของเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรนพเก้า บ้านในชาก ตำบลชากพง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง พบว่า สภาพเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง มีทุนทางสังคมเป็นพื้นฐาน ในด้านจิตใจ มีความผูกพัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในกลุ่ม แม้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจแบบใหม่ จะแทรกเข้ามา ในจิตสำนึกของชุมชนแล้วก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากความนับถือผู้นำ การนับถือศาสนา และวัฒนธรรมแบบสังคมไทยยังเหนียวแน่น ประกอบกับกลุ่มแม่บ้านมีการทำกิจกรรมใหม่ ๆ ที่เสริมความรู้ของกลุ่ม โดยปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรนพเก้า นั้น มีทั้งปัจจัยภายในและภายนอก ปัจจัยภายในที่สำคัญ คือ ทุนทางปัญญาในท้องถิ่นที่ได้สืบทอดกันมายาวนาน ส่วนปัจจัยภายนอกที่หนุนเสริมอันเป็นส่วนสำคัญมากที่ทำให้กลุ่มสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ภายใต้กระแสเศรษฐกิจแบบโลกาภิวัตน์ ได้แก่ แหล่งความรู้และเงินทุนสนับสนุน สิ่งที่เป็นอุปสรรค ก็คือ มีข้อจำกัดในด้านการแข่งขัน ไม่สามารถผลิตจำนวนมากเพื่อแข่งขันกับนายทุนใหญ่ได้และข้อจำกัดในด้านความรู้ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม หากกลุ่มให้ความสนใจไม่เพียงพอ ก็จะเป็นอุปสรรคสำคัญในการดำรงอยู่อย่างยั่งยืน เพราะเป็นปัจจัยที่กลุ่มจะสามารถสร้างอำนาจการต่อรองในด้านธุรกิจและการตลาดได้ และต้องสนใจในการบริหารแบบมีส่วนร่วมซึ่งเป็นหัวใจของการบริหารแบบประชาธิปไตย รวมทั้งนโยบายของรัฐ หากภาครัฐไม่ส่งเสริมไม่ทุ่มเทงบประมาณลงสู่ภาคปฏิบัติก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มของเกษตรกร ซึ่งจะเป็นกิจกรรมในการเรียนรู้ และสามารถสร้างความสามัคคีในชุมชนได้ รวมไปถึงจะช่วยในการพัฒนาสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนด ตัวแปร ในการศึกษาความเข้าใจและการปรับใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเรื่องต่างๆ ได้แก่ สภาพทางสังคมประกอบด้วย อายุ เพศ การศึกษา การเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สภาพทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย รายได้ แหล่งเงินทุน พื้นที่ทำการเกษตร ประสิทธิภาพในการประกอบอาชีพเกษตร ความเข้าใจและการปรับใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผลและภูมิคุ้มกันในด้านเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึง ปัญหาและข้อเสนอแนะต่าง ๆ